

Meijendel als niche in de recreatieve Randstad

20 jaar recreatieonderzoek in Meijendel

Meijendel is één van de weinige natuurgebieden in Nederland waar middels langdurig monitoringsonderzoek de bezoekersaantallen 20 jaar zijn bijgehouden. Vanaf 1992 tot en met 2011 werden in opdracht van Dunea door Wageningen Universiteit door middel van telapparaten tellingen uitgevoerd en aangevuld met steekproefsgewijze visuele tellingen. Wat laat dit onderzoek ons zien en hoe sluit dit onderzoek aan op aannames rondom buitenrecreatie in de Randstad?

Door Bart van Engeldorp Gastelaars & Jasper de Vries

Recreatie door de tijd

Buitenrecreatie (waaronder wandelen en fietsen) is al geruime tijd de belangrijkste vrijetijdsactiviteit (Huis et al 2008), maar de wensen van recreanten en de manier waarop terreinbeheerders daarmee omgaan zijn sterk veranderd in de afgelopen decennia. Meijendel was al ver vóór de Tweede Wereldoorlog in trek bij wandelaars, vooral bij degenen die daar ook wat moeite voor wilden doen. In deze tijd werd Meijendel beschreven als woest en ledig en werd aangeraden om een kompas mee te nemen ter oriëntatie. Door de economische groei in de tweede helft van de jaren '50 kreeg men steeds meer vrije tijd wat resulteerde in stijging van het recreatieve gebruik van het buitengebied. De natuur was daarbij eigenlijk ondergeschikt aan het maatschappelijke belang. Als reactie op deze ontwikkeling werden door Dunea meer paden aangelegd en meer terrein opengesteld. Op de voormalige akkers werden speelweiden

aangelegd en om de draagkracht van het terrein te vergroten werd ook veel bos aangeplant. Al deze ontwikkelingen missen hun uitwerking niet en de bezoekersaantallen nemen toe. In tegenstelling tot vandaag de dag is het autobezit beperkt waardoor het openbaar vervoer en vooral de fiets belangrijke vervoermiddelen zijn. Opmerkelijk is dat in de jaren '50 ongeveer 30% van de bezoekers uit Rotterdam komt, vanwege de spoorlijn naar de opkomende badplaats Scheveningen.

Rond 1955 wordt gestart met excursies en vanaf 1961 worden natuurspaden beschreven voor lente, zomer en herfst. In de jaren '60 is de auto sterk in opkomst en daarmee ook het bermtoerisme. Als gevolg hiervan staat de Meijendelseweg van voor tot achter vol met geparkeerde auto's. Hieraan komt pas een einde na een landelijk verbod op bermtoerisme en de aanleg van meer parkeergelegenheid in Meijendel. Het totaal aantal parkeerplaatsen komt daarmee op ruim 950 te staan. In de jaren '70 zet het aantal bezoeken aan Meijendel door. Op een warme gewone zondag waren vaak ruim 3000 personen in Meijendel te vinden (van der Werf, 1970). Deze bezoekersaantallen zijn al zo hoog dat biologen zich zorgen beginnen te maken over het behoud van de natuurwaarden. De biologen concluderen dat 33 hectare van het terrein (ca. 2000 hectare) zijn natuurlijke karakter geheel heeft verloren ten gevolge van recreatie, 47 hectare matig tot vrij sterk beïnvloed is en 900 hectare haar 'natuurlijke' karakter behouden heeft. Er worden verschillende maatregelen ter bescherming van de natuur geopperd die politiek nog maar op weinig steun kunnen rekenen. Het resultaat is daarom vooral een beleid dat zich uit in meer hekken en prikkelraad. De voorzieningen voor de recreant nemen echter wel toe. De theetuin wordt bijvoorbeeld vernieuwd en ook het eerste bezoekerscentrum stamt uit deze tijd (1974).

Van de jaren '70 tot begin jaren '90 groeit het aantal recreanten gestaag. In 1993 wordt een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar de toekomstige natuurgerichte recreatieve ontwikkeling in Meijendel. Uitgangspunten hierbij zijn: minder autoverkeer, het uitplaatsen van ongewenste recreatievormen (zoals de paardensport in de springtuin), het permanent aangelijnd houden van honden en aanpassing van het padenstelsel. Realisatie van deze maatregelen bleek niet eenvoudig. Het draagvlak was beperkt en de realisatie soms een zaak van de lange adem. Toch tonen bezoekers zich uiteindelijk tevreden met de nieuwe situatie.

Het beheerplan Berkheide, Meijendel en Solleveld 2000-2009 trekt de lijn van natuurgerichte recreatie door. Natuurgerichte recreatie wordt waar mogelijk gestimuleerd, zolang de natuur en de waterwinning er geen schade van ondervinden. Veel van het 'zoneringshekwerk' uit de jaren '70 wordt opgeruimd zodat een meer vrije beleving van het duingebied ontstaat. Het

totaal aantal parkeerplaatsen in Meijendel bedraagt nu ongeveer 500, waarbij vooral het aantal parkeerplaatsen in het centrum van het duingebied sterk is verminderd.

Halverwege de jaren '00 vindt langzamerhand een omslag plaats in het denken over de combinatie natuur en recreatie. Waar voorheen de aandacht van Dunea vooral lag bij grootschalige natuurherstelprojecten is er ook steeds meer aandacht voor de wensen van onze bezoekers. Het regeneratieproject van de Ganzenhoek komt in een zogenaamd open plan proces met vertegenwoordigers van diverse betrokken belangengroepen tot stand. Op zoek naar nieuwe manieren om nog beter in contact te komen én te blijven met de bezoeker van Meijendel wordt in 2009 zowel de eerste publieksbijeenkomst georganiseerd als de Belangenraad Meijendel opgericht. Tevens wordt niet meer gesproken over de natuurgerichte recreant, maar wordt gedacht langs de lijnen van motiefgroepen. In deze aanpak bepalen de voorkomende motiefgroepen de aard en intensiteit van de voorzieningen en het type voorzieningen. Dunea kijkt ook hoe zij Meijendel zodanig kan inrichten dat er voor verschillende groepen genoeg te beleven is zonder dat dit tot onderlinge overlast leidt of de draagkracht van het gebied aantast. Daarnaast vindt een verschuiving plaats in de aard van de uitgevoerde projecten, waarvan veel in het teken staan van het verbeteren van de kwaliteit van recreatievoorzieningen. Zo wordt eind jaren '00 het watertorenplein gerealiseerd, in 2012 worden een nieuw bezoekerscentrum, activiteitencentrum en paardenstal geopend en er zijn plannen om, onder andere, een speelbos voor kinderen aan te leggen (Van Engeldorp Gastelaars & Rood 2010).

Recreatie karakteristieken

In 1992 wordt in opdracht van Dunea door Wageningen Universiteit begonnen met een meerjarig zogenaamd "monitoringsonderzoek naar het recreatief gebruik van het duingebied Meijendel" (Jaarsma et al 2003). Dit onderzoek had als doelstelling het inzicht te vergroten omtrent het kwantitatief gebruik van het totale duingebied Meijendel alsmede van de daarin te onderscheiden deelgebieden (waaronder de Vallei Meijendel). Deze doelstelling was nader uitgewerkt in onderzoeksvragen over onder andere de verkeersdruk en de bezoekdruk uitgezet in de tijd.

Het teljaar 2010 (de Vries et al 2011) laat zien wat voor gedetailleerde gegevens dit oplevert. Op een gemiddelde werkdag worden 1760 bezoeken geregistreerd, op een zaterdag 3009 en op zon- en feestdagen 4863. 50% van het jaarbezoek komt op werkdagen. Over de jaren wordt de auto steeds minder populair: in 2010 vind 54% van de bezoeken plaats met de fiets (tegen 48% in 1992), 34% met de auto (1992: 41%) en 12%

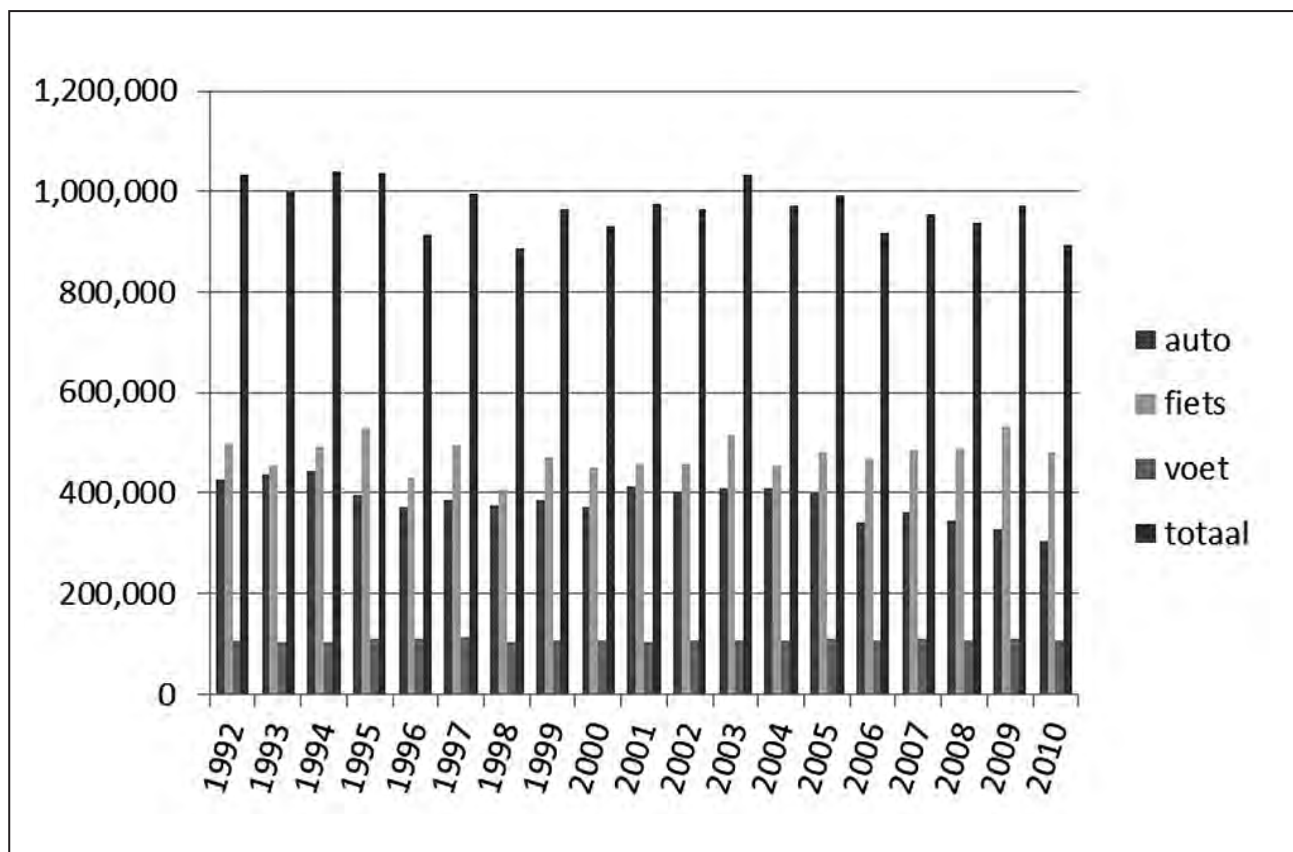
te voet (1992: 10%). Voor heel Meijndel is de gemiddelde verkeersdrukke op zon- plus feestdagen van auto's circa 2,7 maal en van fietsen circa 2,2 maal zo hoog als op werkdagen. In het hoogseizoen komt 38% van het jaarbezoek naar Meijndel, waarvan 67% met de fiets. Het winterseizoen is goed voor 9% van het jaarbezoek. De drukste maanden vallen altijd rond of in de zomer. Zo waren in 2010 juni en juli de drukste maanden qua bezoekomvang, terwijl in 2009 dit nog mei en september waren (De Vries & Jaarsma 2010). Deze ontwikkeling maakt sterk aannemelijk dat temperatuur en neerslag van grote invloed zijn op buitenrecreatie. Op de drukste dag van het jaar – 1ste pinksterdag – kwamen in 2010 13.862 bezoekers. De verkeersdruk neemt in de loop van de dag geleidelijk toe, totdat tussen 14:00 en 16:00 uur gemiddeld het spitsuur wordt bereikt. Van het totale bezoek komt 63% in de Vallei Meijndel. Het fietsbezoek aan heel Meijndel is ook hoger dan alleen aan de Vallei Meijndel door het doorgaande fietsverkeer over het provinciale fietspad.

Trendontwikkeling

In de twintig jaar dat er onderzoek is gedaan schommelt het bezoekaantal rond de 1 miljoen, al is er sprake van een licht dalende trend (zie figuur 1), met inciden-

tele groei in bepaalde jaren. De bezoekersaantallen van de Vallei Meijndel bleven de laatste jaren redelijk gelijk. Het afgelopen jaar (=2010) lijkt daarin echter een breuk te zijn gekomen: de aantallen fiets- en autobezoeke namen licht af. De komende jaren moeten uitwijzen of dit inderdaad een trend of alleen een incident is. Een verklaring kan gevonden worden in de dalende bezettingsgraad van de auto's. In de afgelopen jaren is het aantal inzittenden per auto, vooral op zondagen, gedaald. Daarnaast is in 2010 ook het fietsbezoek een oorzaak van de daling; na jaren van stijging daalt dit jaar het fietsverkeer. De vraag is of deze trend zich doorzet of dat dit alleen toe te dichten valt aan het vele sneeuw en ijs in de wintermaanden van 2010. Het jaarbezoek aan Meijndel lag in 2010 op 892.400 bezoeken. 2009 lijkt daarin een uitschieter. Deels is dat te verklaren door een hoger aantal fietsbezoeken. Kijkend naar de trendontwikkeling (figuur 1 en 2) zien we dat Meijndel met ups en downs in de zomer onverminderd populair blijft en dat vooral in het voorseizoen het aantal bezoeken is gegroeid. De winter daarentegen verliest aan populariteit in de afgelopen jaren. Een verklaring voor deze trends is moeilijk met zekerheid te geven maar het lijkt duidelijk dat het weer hier een rol in speelt. Vooral de winter van 2010 kende koude perioden wat niet alleen bezoekers kan ontmoedigen maar ook het tellen lastiger maakt.

Fig. 1: bezoekersaantallen Vallei Meijndel.

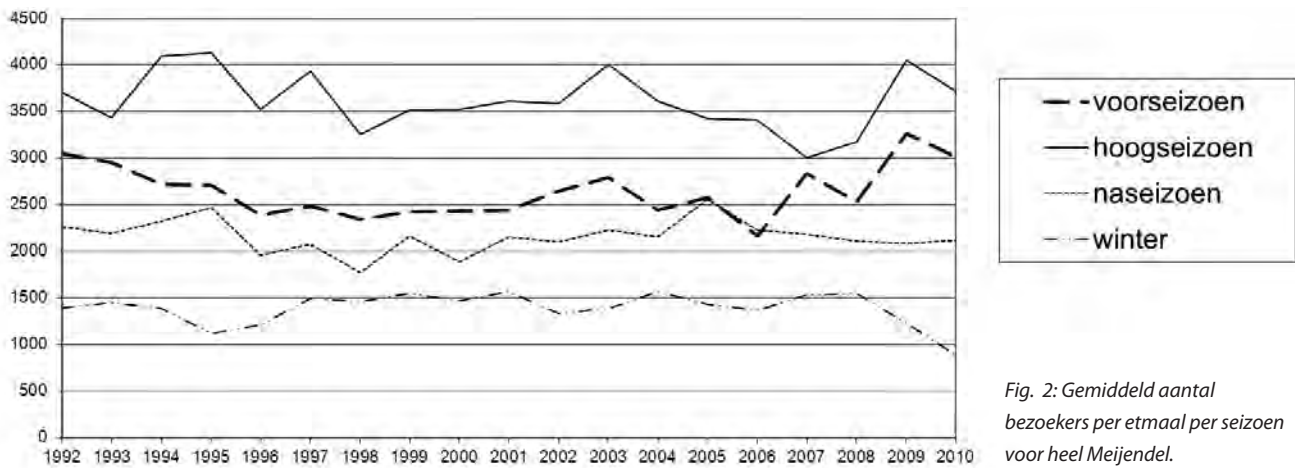

Fig. 2: Gemiddeld aantal bezoekers per etmaal per seizoen voor heel Meijndel.

Belangrijkste lessen

Uit het monitoringsonderzoek zijn verschillende lessen te halen. Twee daarvan gaan over respectievelijk het gebruik van parkeerterrein Kievietsduin en het gebruik van Fietspad 10.

De zonering in Meijndel wijkt sterk af van wat vanuit ecologisch oogpunt wenselijk is in een natuurgebied. Het zwaartepunt ligt namelijk midden in het gebied en niet aan de rand, met als gevolg veel verstoring in het hart van het gebied. Dit heeft vooral historische redenen. In de jaren '20 wilde een projectontwikkelaar de voormalige akkertjes volbouwen met een villawijk. Daartoe werd de huidige toegangsweg (de Meijndelseweg) aangelegd en er werden twee villa's gebouwd (die inmiddels niet meer bestaan). De toenmalige Duinwaterleiding van 's-Gravenhage vond dat de waterwinning hierdoor werd bedreigd en kocht grote delen van het duingebied op. Aldus zorgde de aanwezigheid van waterwinning voor het voortbestaan van het duingebied en werd de villawijk nooit gerealiseerd. De toegangsweg, de cultuurhistorische boerderij Meijndel en de pannenkoekenboerderij zorgden uiteindelijk voor de huidige concentratie aan recreatieve faciliteiten in de Vallei Meijndel.

In de jaren '00 is samen met de bezoekers van het gebied gekozen om de bestaande zonering te handhaven. Er was te weinig maatschappelijk draagvlak om dit aan te passen. De geomorfologie en vegetatie (de hoogteverschillen en de afwisseling van bossen, struweel en open stukken) van de vallei hebben bovendien als voordeel dat er veel bezoekers kunnen recreëren zonder dat het als druk wordt ervaren. Wel werden een aantal aanvullende maatregelen genomen ten aanzien van gemotoriseerd verkeer. In het weekend wordt het parkeren in de vallei geregeld via slagbomen en parkeer-signalering, waarbij vol ook echt vol is. Daarnaast werd het totale aantal parkeerplaatsen bij Kievietsduin vergroot, maar toch zijn er minder parkeerplaatsen dan in de jaren '60 en '70. Dit is opmerkelijk voor een tijd waarin het autobezit per inwoner alleen maar stijgt en de bezetting per auto daalt. Het monitoringsonderzoek laat zien

dat dit soort maatregelen daadwerkelijk zijn vruchten afwerpt. Niet alleen neemt het aantal bezoeken met de auto af, maar ook wordt in het weekend goed gebruik gemaakt van parkeerplaats Kievietsduin zelfs als er nog parkeerplaatsen in de vallei beschikbaar zijn.

De tweede belangrijke les komt voort uit de ontwikkeling van het provinciale Fietspad 10. In het voorjaar van 2007 is dit fietspad voltooid. Hierdoor is een nieuwe verbinding tot stand gekomen tussen het noorden van Den Haag en de Vallei Meijndel. Fietspad 10 stond al sinds 1932 in de provinciale plannen, maar historische gebeurtenissen en bestuurlijke standpunten hebben er toe geleid dat het fietspad er pas in 2007 is gekomen. Omdat Fietspad 10 door een gebied loopt dat is aangewezen als Habitatrichtlijngebied, was aanleg alleen mogelijk doordat er een groot maatschappelijk belang mee was gemoeid. Dunea was zeer geïnteresseerd in ontwikkelingen in het recreatief gebruik van het duingebied door de aanleg van dit fietspad (De Vries & Jaarsma 2011b). Daarom heeft Wageningen Universiteit daar in 2007 – 2010 in opdracht van Dunea aanvullend onderzoek naar gedaan (zowel door enquêtering als door mechanische en visuele tellingen). De conclusie is dat het fietspad goed wordt gebruikt. Vrijwel direct na de opening is sprake van een verkeersstroom van gemiddeld 200 fietsers per dag (op werkdagen 140, op zaterdag 240 en op zondagen 400). Voor het aantonen van het "groot maatschappelijk belang" werd uitgegaan van 70.000 nieuwe recreatieve fietsers. Het gemeten aantal fietsen op Fietspad 10 is 72.000 per jaar (in twee rijrichtingen). Een zeer groot deel hiervan kwam vroeger echter via andere toegangen in de Vallei Meijndel en/of het totale duingebied. Vooral de Prinsenvweg lijkt hierdoor minder te worden gebruikt. Het aantal "nieuwe" fietsers is minder eenduidig te bepalen, maar het ligt zeker op het niveau van het totale duingebied aanzienlijk lager dan de vooraf ingeschatte 72.000. Het valt daarom – na 3½ jaar meten – sterk te betwijfelen of Fietspad 10 het vooraf berekende "maatschappelijk belang" ook echt behartigt (Jaarsma et al 2011). Dit is een belangrijk gegeven bij de

afweging over eventuele toekomstige wensen rondom de aanleg van nieuwe recreatieve verbindingen door Natura 2000-gebieden.

Recreatietekorten...

De Randstad wordt geschetst als een regio waarin zeer grote recreatietekorten heersen (Huis et al 2008). Berekeningen met het Beleidsondersteunend Recreatie Analyse Model onderschrijven deze conclusie en indiceren dat er rond Den Haag zeer grote tekorten zijn voor onder andere wandelen en fietsen. Aan deze tekorten liggen vooral de toename van de bevolking in de regio Den Haag, een toenemende recreatiecapaciteit van 65-plussers en een 'vernederlandsing' van het buitenrecreatiegedrag van Turkse en Marokkaanse Nederlanders ten grondslag (Post 2009). Op basis van deze aanname zou men verwachten dat de bezoekdruk in Meijndel de afgelopen decennia alleen maar is gestegen. Het monitoringsonderzoek van Wageningen Universiteit laat echter het tegenovergestelde zien: een gelijkblijvende of misschien zelfs licht dalende trend sinds 1992! Waarom, is dan de vraag die blijft hangen? Is het gebied al vol of juist niet aantrekkelijk genoeg? Onderzoek naar de recreanttevredenheid (Beunen et al 2005) laat evenwel zien dat onze bezoekers het gebied erg hoog waarderen en dat slechts 11% aangeeft het druk te vinden (tegenover 58% die het als rustig ervaart en 31% die het als noch druk, noch rustig ervaart). Waarbij het overgrote deel ook aangeeft dat ze deze drukte niet erg vinden.

De trendontwikkeling van het aantal bezoekers van Meijndel moet door de oogharen bekeken worden. Ten eerste is het klimaat een belangrijke variabele in dit geheel. Een voorlopige analyse naar de relatie tussen weer en typen recreatie laat zien dat slecht weer gedurende populaire buitendagen als Pasen of Pinksteren een dip in de bezoekersaantallen kan opleveren die later in het jaar niet meer goed te maken is. Een tweede factor is het economische klimaat dat sterk bepaalt hoe mensen hun vrije tijd besteden (gratis wandelen versus kaartje kopen voor activiteit x). Aannemelijk is dat mensen eerder kiezen voor betaalde activiteiten als daar geld voor is en dus minder tijd hebben voor andere recreatieve activiteiten. Uit een verdere analyse, waarbij kleine schommelingen worden gecorrigeerd, zien we dat ook in de jaren '90 er gedurende enkele jaren een neerwaartse trend was die zich rond 2003 weer heeft hersteld. Waar we dus uit op kunnen maken dat er inderdaad een neerwaartse trend is maar dat deze binnen enkele jaren ook weer een duidelijk herstel kan laten zien.

Ondanks een licht dalende trend, die slechts beperkt te verklaren is als gevolg van de vele factoren die meespelen, twijfelen wij niet aan het tekort aan recreatieve mogelijkheden in de Randstad. Mensen beoefenen elke

keer buitenrecreatie vanuit een ander motief. Activiteiten zijn niet uniek per motiefgroep, maar komen bij verschillende motiefgroepen voor (zoals bijv. de activiteit wandelen). Ook behoort een recreant niet tot één motiefgroep, maar wordt er per jaar vanuit verschillende motieven gerecreëerd (Goossen & de Boer 2008). De aard en functies van Meijndel werken beperkend op het aantal en type activiteiten dat er ondernomen kan worden, terwijl diezelfde aard en functies juist andere vormen van recreatie wel mogelijk maken. Door de hoge biodiversiteit, de rust en de ruimte claimt Meijndel een duidelijke niche. Op slechts 20 minuten fietsen van het Binnenhof kun je immers genieten van rust en ruimte (Van Engeldorp Gastelaars & Rood 2010). Deze niche trekt automatisch bepaalde motiefgroepen, terwijl andere juist wegblijven. Een zelfde 'natuurlijke' beperking geldt voor andere natuur- en recreatiegebieden in de Randstad. Wij zijn van mening dat er inderdaad recreatietekorten zijn en dat deze tekorten niet allemaal opgevangen kunnen worden in bestaande natuur- en recreatiegebieden. Niet alle activiteiten zijn immers automatisch in te passen in bestaande gebieden. Bovendien worden bij nieuwe aanpassingen bestaande motiefgroepen juist weer geweerd. De oplossing moet volgens ons gezocht worden in (in dit geval provinciaal) beleid gericht op een grotere diversiteit – 'lappendeken' – aan natuur- en recreatiegebieden met verschillende niches en aansluitend op verschillende motiefgroepen. Geen eenheidsworst, maar juist diversiteit is het devies. Dunea is momenteel aan het onderzoeken welke motiefgroepen en bezoekerswensen in onze regio te verwachten zijn en welke rol haar duingebieden hierin zouden kunnen spelen.

Toekomstblik

Na 20 jaar is er een einde gekomen aan de huidige onderzoeksopzet van het monitoringsonderzoek in Meijndel. Daarmee is één van de langstlopende gesloten recreatieonderzoeken afgelopen. Dit onderzoek heeft Dunea veel inzicht gebracht in bezoekdruk, verkeersdruk en gebruik van Meijndel. Deze gegevens heeft Dunea kunnen gebruiken bij het optimaliseren van recreatieve faciliteiten, zoals parkeervoorzieningen en padenstelsel. Ook in de toekomst blijven gegevens rondom onder andere de bezoekdruk van belang. Zo houden we bij het aanbieden van activiteiten in ons nieuwe activiteitencentrum rekening met de reguliere bezoekdruk, zodat we kunnen zoneren in de tijd. Ook de toekomstige openingstijden en bemensing van ons nieuwe bezoekerscentrum worden daar op afgesteld.

Het afsluiten van deze onderzoeksreeks betekent niet dat Dunea niet meer onderzoek gaat doen naar recreatie in Meijndel. Met onze visie op recreatie en de nieuwe en toekomstige recreatieve faciliteiten en activiteiten is

inzicht in onze bezoekers immers belangrijker dan ooit. Het bezoekerstevredenheidsonderzoek wordt daarom gewoon voortgezet. Ook gaan we de komende periode op zoek naar een nieuwe monitoringsmethode die ons inzicht geeft in bezoekaantallen en trendontwikkeling rondom recreatie in Meijndel.

Bart van Engeldorp Gastelaars
b.engeldorp@dunea.nl
Dunea
Postbus 34, 2270 AA Voorburg

Jasper de Vries
jasper.devries@wur.nl
Wageningen University and Research Center
Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Literatuur

- Beunen R, MJ Webster & CF Jaarsma (2005). Monitoringsonderzoek recreatie duingebied Meijndel – deel XVII. Gebruik en waardering in 2005. Wageningen Universiteit.
- Engeldorp Gastelaars BHG van & CEM Rood (2010). Tussen strand en stad. Beheernota Berkheide, Meijndel en Solleveld 2010 – 2020. Dunea.
- Goossen CM & TA de Boer (2008). Recreatiemotieven en belevingssferen in een recreatief landschap; Literatuur onderzoek. Alterra.
- Huis F, K Hoenderkamp & W Hoffmans (2008). Recreatiecijfers bij de hand. Kenniscentrum recreatie.
- Jaarsma CF, JG Bakker & CR Baltjes (2003). Monitoringsonderzoek recreatie duingebied Meijndel. Analyse van het recreatieverkeer en het recreatiebezoek in de periode maart 1992-1993. Universiteit Wageningen.
- Jaarsma CF & JR de Vries (2011). Nieuw fietsverkeer door een nieuw fietspad? De gevolgen van de aanleg van FP10 voor het fietsen naar en door duingebied Meijndel. Bijdrage aan het Nationaal verkeerskundecongres 2 november 2011.
- Post P (2009). Recreatie in duingebied Meijndel. Wat is het effect van maatschappelijke en sociale ontwikkelingen op de recreatiedruk in Meijndel? Dunea & Universiteit Leiden.
- Vries JR de & CF Jaarsma (2010). Monitoringsonderzoek recreatie duingebied Meijndel – deel XXII. Analyse van het recreatieverkeer en het recreatiebezoek in 2009. WUR, Wageningen.
- Vries JR de, T van den Brink & CF Jaarsma (2011). Monitoringsonderzoek recreatie duingebied Meijndel – deel XXIV. Analyse van het recreatieverkeer en het recreatiebezoek 2010. Universiteit Wageningen.
- Vries JR de & CF Jaarsma (2011b). Monitoringsonderzoek recreatie duingebied Meijndel – deel XXIII. Het gebruik van Fietspad 10. Universiteit Wageningen.
- Werf van der (1970). Recreatie-invloeden in Meijndel. Mededelingen Landbouwhogeschool Wageningen 70-17.